

İK DAM GAZETESİNDE EDEBİ FAALİYETLER (1894-1913)*

Koray ÜSTÜN**

Öz: Bu makalede 1894-1913 yılları arasında İkdâm gazetesinde yayımlanan yazımsal metinlerin Türk edebiyatına katkısı ve etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda gazetede yer alan şiir, hikâye, roman, gezi, mektup ve biyografi türündeki metinler nitelik ve nicelik açısından değerlendirilmiş ve tasnif edilmiştir. Yapılan incelemenin sonucunda İkdâm gazetesinde 1894-1913 yılları arasında yayımlanan metinlerin, dönemin hâkim edebiyat anlayışı ile paralellik göstermediği, kurmaca tür örneklerinin popüler edebiyat örnekleri olduğu, yaşam odaklı metinlerin ise haber ve bilgi aktarımı amacıyla kaleme alındığı tespit edilmiştir. 1894-1913 yılları arasında yayımlanan İkdâm nüshalarının Türk edebiyatına katkısı, yazımsal niteliklere sahip eserlerin yayımlanmasına öncülük etmesinden ziyade edebiyatı canlı tutması ve ulaşılabilir bir formda okura sunmasıdır.

Anabtar Sözcükler: II. Abdülhamid Dönemi, Türk Basını, İkdâm Gazetesi, Yazımsal Türler

Literary Activities in İkdâm Newspaper (1894-1913)

Abstract: This article aims to reveal the contribution and influence of literary texts in the İkdâm between 1894 and 1913 to Turkish literature. For this purpose, the texts such as poetry, story, novel, travel, letter and biography in the newspaper are evaluated and classified in terms of quality and quantity. This research showed the following conclusions could be made: The texts published between 1894 and 1913 in the İkdâm newspaper do not coincide with the periodical understanding of literature. Fictional texts, examples of popular literature. Biographical texts were written for transmitting news and information. İkdâm (1894-1913), does not lead the publication of works with literary qualities, but this newspaper kept the literature alive and it has delivered the reader in an accessible form. This is a real contribution to Turkish literature.

Keywords: Abdülhamid II period, Turkish Press, İkdâm Newspaper, Literary Genres

Giriş

Gazete yayıncılığı Osmanlı topraklarında bin sekiz yüzlü yıllarda başlamış, çıkarılan ilk gazeteler yabancı müteşebbisler tarafından ticari amaçlara doğrultusunda yayımlanmıştır¹. Bu girişimlerin ardından atılan ilk adım ise devletin resmî yayın organı *Takvim-i Vekayi*'nin çıkarılması olmuştur. 1 Kasım 1831'de kendine bağlı bir kitle oluşturma amacıyla yayıma başlayan gazete, bürokrasi çevrelerinde vakanüvis geleneğinin bir uzantısı olarak algılanmış; gerek içeriği gerekse dilinden dolayı hedeflediği amaçları gerçekleştirememiştir. *Takvim-i*

* Bu çalışma, Prof. Dr. Abide Doğan danışmanlığında hazırlanan "İkdâm Gazetesinde Yazımsal Hareketlilik (1894-1913)" başlıklı Doktora tezinden hareketle hazırlanmıştır.

** Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/TÜRKİYE. E-posta: korayustun@hacettepe.edu.tr. ORCID ID: 0000-0003-1033-5966

¹ Bu gazetelerle ilgili olarak bkz. Baykal 1990: 43; Ertuğ 1957: 2; İnuğur 2005: 165

Vekayi'nin ardından İngiliz William Churchill tarafından devlet desteğiyle 1 Ağustos 1840 tarihinde *Ceride-i Havadis* çıkmaya başlamış; bu gazeteyle birlikte gazeteci sınıfı doğmuş, Avrupa kültürünü anlamaya yönelik ciddi analizler ve yeni kavramlar bu gazeteyle Türk okuyucusuna ulaşmıştır (Budak 2014: 221). *Ceride-i Havadis*, yaptığı sosyal yayımların yanı sıra kitap şekline gelecek tefrikalar yayımlamasıyla da bir ilki başlatmış; Fenelon'un *Telemaque*'ından sonra tercüme edilen ikinci Batılı roman olan Victor Hugo'nun *Les Misérables* adlı eserinin *Mağdûrîn Hikâyesi* adıyla çevrilip *Ruznâme-i Ceride-i Havâdis*'te tefrika edilmesiyle (Budak 2014: 235) basın-edebiyat ilişkisi somutlaşmıştır.

Ceride-i Havadis'in ardından yayımlanan özel gazetelerde de bu ilişki edebi örneklerle kendini göstermiştir. Şinasi'nin desteğiyle 21 Ekim 1860'da Agâh Efendi tarafından çıkarılan *Tercüman-ı Ahvâl*'de Türk edebiyatındaki ilk tiyatro metni *Şair Evlenmesi* ile Kostaki Efendi'nin *Heyet-i Sabika-i Konstantiniyye* adlı eseri tefrika edilmiş; *Tasvir-i Efkâr*'da ise düşünce temelli yazınsal parçalara sıklıkla yer verilmekle birlikte gazetede, ülkenin kültürel hayatına katkısı olan yazılar yayımlanmıştır. Ahmed Vefik Paşa'nın Ebûlgazi Bahadır Han'dan tercüme ettiği *Uşal Şecere-i Türki*'si, Kâtib Çelebi'nin *Düstûrî'l-amel li-ıslâhi'l-halel ve Mîzânü'l-hak fi ihtiyârî'l-ehak* adlı kitapları, Behçet Molla'nın Bufon'dan yaptığı *Târîh-i Tabîi* tercümesi bu gazetede tefrika edilmiştir.

Kamuoyu oluşturma amacıyla başlayan gazeteciliğin amacı, düşünce aktarımına dönüşünce İdare, attığı adımlara karşı yapılan eleştirilerin önünü kesmek adına birtakım kanuni düzenlemelere girişmiştir. Bu bağlamda 1 Şubat 1862 tarihinde Maarif-i Umumiye Nezareti'ne bağlı olarak Matbuat Müdürlüğü kurulmuş ve ardından 31 Aralık 1864'te Matbuat Nizamnamesi² hazırlanmıştır. 17 Mart 1867'de Kararname-i Âli olarak bilinen Basın Ceza Kanunu'nun devreye girmesiyle de basına karşı alınacak tedbirler ve uygulanacak cezalar konusunda her türlü yetki tamamen yönetime geçmiştir. Bu girişimlerin sonucunda gazetecilik sürgünde devam etmek zorunda kalmış,³ İstanbul'da çıkan gazeteler ise günlük haber aktarımı ile sınırlandırılan yayın çerçeveleri doğrultusunda hareket etmişlerdir. II. Meşrutiyet'in ilanına kadarki süreçte basındaki siyasal ve toplumsal fikir içerikli yayın politikası zayıflamış; haber ve bilgi aktarımı öncelikli hale gelmiştir.

İstibdat dönemi, basın tarihimizin sönük ve cansız yıllarını kapsamaktadır. Her gün biraz daha şiddetini artıran sansür ve idari baskı sistemi, gazeteleri ürkütmüş ve sindirmiştir. Bomba yapılabilir korku ve endişesiyle harflerin dökümü yapılan

² Matbuat Nizamnamesi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. İskit 1943.

³ Kararnamenin dönemin sosyo-politik dengelerinde büyük bir kırılmaya yol açtığı muhakkaktır. Bu durumun en açık göstergeleri Yeni Osmanlılar hareketinin sürgüne gönderilmelerinin ardından Avrupa'ya kaçmaları ve orada ortaya koydukları yayın faaliyetleridir. Kararname-i Âli ile *Ayine-i Vatan*, *Utari* ve *Muhbir* kapatılmış (İnuğur 2005: 206); Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavi İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır. Avrupa'da mücadelelerine devam eden Yeni Osmanlılar, Paris, Cenevre, Londra gibi merkezlerde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Sürgün döneminde gelişen gazetecilik anlayışı siyasal ve toplumsal odaklı gelişmiş; İngiltere'de *Muhbir*, *Hürriyet*, *Girit*, *İstikbal*, *Hamidiye*, *Osmanlı*, *Kürdistan*, *Dolab*, *Selamet*, *Abdülhamid*, *Sadakat*, *Türk Sesi* ve *Kıbrıs Türk Sesi* gazeteleri yayımlanmıştır (Tütengil 2011: VI). Bu gazeteler arasında Türk düşünce ve basın tarihine etki eden en önemli iki yayın ise *Muhbir* ve *Hürriyet* olmuştur.

imalathanelerin bile çok sıkı bir kontrole tabi tutulduğu, hatta kapatıldığı bu dönemde (İnuğur 2005: 274) *Sabah*, *Tercüman-ı Hakikat*, *İkdam* ve *Mizan* gazeteleri basın hayatında tutunabilmişlerdir.

İkdam, Türk basınının en uzun süreli günlük gazetelerindedir. İlk sayısı 5 Temmuz 1894'te yayımlanmış, 8 Mart 1910'a kadar 5557 sayı çıktıktan sonra 14 Mart 1910 - 25 Şubat 1912 tarihleri arasında 607 sayı *Yeni İkdam*, 26 Şubat 1912 - 10 Ağustos 1912 arasında 166 sayı *İktihâm*, 10 Ağustos 1912'de tekrar *İkdam* adıyla ve 5558 numara ile yayımına devam etmiş, 31 Aralık 1928'de 11384 numaralı nüshası ile yayın hayatına son vermiştir.

Tarık gazetesinde yazarlık yapan Ahmet Cevdet, *İkdam*'ın imtiyaz sahibidir. *İkdam* adında yeni bir gazete çıkarmak isteğiyle dilekçesini Sansür İdaresi'ne sunarak bu dilekçesinde kendisinin Hukuk Mektebi'nden mezun olduğunu, birkaç yabancı dil bildiğini, çeşitli gazetelerde yazarlık yaptığını, gazetecilik hayatında yazdığı yazılarda uygun olmayan bir kelime dahi kullanmadığını ve daima padişahın hizmetinde olduğunu belirterek açacağı gazeteye izin verilmesini isteyen (Demirel 2007: 62) Ahmet Cevdet, idari yönetimle iyi ilişkiler kurarak uzun yıllar gazetenin yayımını sürdürebilmiş; gazetede Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi, Necip Asım, Teodor Kasap, Şinasi Hikmet, Mahmut Sadık, Abdullah Zühdü gibi isimlerle güçlü bir yazar kadrosu oluşturmuştur.

Bilim, sağlık, ziraat, ekonomi konularının yanı sıra dil, kültür, edebiyat, müzik, tıp, bilim, siyaset gibi konularla ilgili yayımların yapıldığı *İkdam*'da imlâ, tenkit, şiir, hikâye, masal, tiyatro, eski-yeni edebiyat tartışmaları, eski-yeni edebiyat-ı cedide tartışmaları, Fransız, Rus edebiyatları, dilin sadeleştirilmesi, *Sabah*, *Tercüman-ı Hakikat*, *Servet-i Fünun* gazetelerinde çıkan yazılara cevaplar ve sataşmalar, Yunan, Lâtin edebiyatının eserleri ve yazarları, Fransa'daki tiyatrolar, Fransız Encümen-i Daniş'i, bibliyografya, Orta Asya Türklerinin dilleri ve Osmanlı Türkçesi ile karşılaştırılması, Arap ve Fars edebiyatı vs. gibi (Buttanrı 2003: 15) edebi konularla ilişkili yazılar da yayımlanmıştır. Gazetenin bu makale ve tartışmalardan doğan fikirlerin yanı sıra edebi metinler de yayımlayarak Türk edebiyatına katkı sağlamıştır.

1. *İkdam*'da Yayımlanan Şiirler

İkdam'da şiir yayımlama sıklığı çok yoğun olmamakla birlikte idari ve dini özel günlerde bürokrat, memur ve öğrencilerin gönderdiği manzumelere rastlanılmaktadır. Sanat amacı taşımamakla birlikte uyak ve vezin gözetilerek kaleme alınan bu parçalar içerik bakımından birbirinin aynıdır. Hangi vesileyle yazılmış olursa olsun şiirlerin tümünde padişahı öven satırlara yer verilmektedir. Şiirlerde padişahın gücü ve adaleti övülmekte; onun bu nitelikleri dünyayla ilişkilendirmekte ve hükümdarın “cihan padişahı” olduğu vurgulanmaktadır. Padişahın halifelik unvanına da sıklıkla belirtildiği parçalarda, hükümdara dua edilerek onun tahtının sonsuza dek ayakta kalması, bahtının açık olması, sağlığının hep çok iyi olması dilenir. Minnet ve şükran beyanı niteliğindeki bu manzumeler, özel günlerle ilişkilendirilerek yazıldığı için parçalarda zamana dair göndermelere sıklıkla rastlanır. “Bugün”, “şimdi”, “her” gibi sıklık ve an bildiren sözcüklerin tümü padişahla ilişkilendirilir ve parçalarda zamana değer katan bir padişah çizilir.

Yayımlanan şiirler, genellikle başlıklandırılmamakla birlikte “Kasaid-i Tebrikiyye” genel başlığı altında sıralanmıştır. Yazarını tanıtan secili bir cümleyle ya da şiir altında yer alan imza ile birbirinden ayrılan şiirlerin başında ya da sonunda yer alan tanıtımlarda gönderen isimlerin görevi, statüsü ve bulunduğu eski-yeni makama ilişkin bilgilere yer verilmiş; kişiler “semahatli”, “mesahatli”, “reşadetli”, “şair-i şirin”, “şair-i bedî’î”, “uzletli”, “izzetli”, “iffetli” olarak nitelendirilirken manzum parçalar; “kaside-i belaga”, “kıta-ı dil-nişîn”, “kaside-i rengîn”, “kaside-i nefise”, “tarih-i râ’nâ”, “manzume-i dil-ârâ”, “kaside-i gurrâ”, “kaside-i belagat-pirâ”, “tab-ı bedia-perverâne” gibi sıfatlarla yüceltilmiştir. Bu durumun, makama ve statüye göre değişiklik göstermesi dikkat çekicidir. Bir öğrencinin gönderdiği beyit, yalnızca şairinin ismi anılarak aktarılırken makam derecesi arttıkça şahıs ve eserlere yönelik övgülerin derecesi de artmaktadır.

İkdam’ın 1894-1913 yılları arasında yayımlanan nüshalarında toplam altı yüz doksan altı şiir tespit edilmiştir. Bu şiirlerin yüz doksan dokuzu padişahın tahta çıkışının yıl dönümü, iki yüz elli beşi yeni yılın gelişi ve yüz yetmiş beşi padişahın doğum günü dolayısıyla kaleme alınırken altmış ikisi dini özel günler, fetihler, okul-çeşme açılışları ve Balkan Savaşları dolayısıyla yazılmıştır. Yalnızca altı şiirde ise bireysel konular işlenmiştir.

Sâl-ı Cedid şiirleri yeni yılın tebriği için yazılmış parçalardır. Hicri takvime göre ilk ay olan muharrem’in ilk günü, Osmanlılarda, “sâl-ı cedid” adıyla çeşitli etkinliklerle kutlanılmıştır. Osmanlı devlet hayatında XVIII. yüzyılda ortaya çıkan ve XIX. yüzyılda bir devlet protokolü halini alan (Telci 2012: 1) yeni yıl kutlamaları, önceki dönemlerde padişaha sunulan manzum tarihlerle kayda düşürülürken on dokuzuncu yüzyılda daha büyük bir merasime dönüşmüştür. Padişaha sunulan bu şiirler sunulan kişiyi övücü ibareler yanında genellikle bir tarih de içermektedir. Bu manzumelerin, yeni yılın tebrikini ve tarihini havi olmak üzere muharremde yazılıp takdim edilen medhiyeler olarak tanımlanan sâliyelerle aynı doğrultuda yazıldığını ve dolayısıyla bir geleneğin izlerini taşıdığını söylemek mümkündür (Topal 2007: 96-97). *İkdam*’da yayımlanan sâl-ı cedid şiirleri de aynı çizgide kaleme alınmıştır. Yeni yıl tebrikinin yanında padişah övgüsü ve tarih düşürme görülmektedir. Yapılan merasimlerin haberinin ardından manzumeler sıralanmıştır. Dönemin bürokrat ve öğrencilerin oluşan manzume yazarları arasında yer alan Birecikli Namık Ekrem (Ayanzade) ve Florinalı Mehmet Nazım edebiyat tarihlerine geçen iki isimdir. Her iki ismin de gençlik çağı ürünleri olarak nitelendirilebilecek parçaları, imzalı diğer parçalardan nitelik bakımından farklı değildir. Benzer içeriğe sahip bu metinler, form açısından da bir orijinallik göstermemektedir.

Osmanlı Devleti’nde son dönem icra edilen kutlamalardan olan Velâdet-i Hümâyûn vesilesiyle de *İkdam*’da kutlama şiirleri yayımlanmış; bu şiirlerde padişahın sağlıklı ve ömrünün uzun olması için dualar edilmiş ve yapılan hizmetler övülmüştür. Şiirlerde padişah, İskender’e benzetilmiş; Osmanlı tarihinin gururu olarak nitelendirilmiştir. Cûlus-ı Hümâyûn şiirleri ise padişahın cûlusunun yıl dönümü onuruna yayımlanmışlardır. Yüzyıllarca nazım halinde yazılan ve çoğunlukla kaside olarak tanıtılan cûlûsiyelerde hükümdarın tahta çıkması münasebetiyle ülkenin mutluluk, huzur ve refaha kavuştuğu, halkın sevinç duyduğu

vurgulanmış ve Allah'a şükredilmiştir. Gazetenin başlangıcında 1907'ye (r. 1323) kadar her Rumi yılın 19 Ağustos'unda cülûsiyeler yayımlanmıştır.

Meşrutiyet'in ilanının ardından sâl-ı cedit, velâdet-i hümâyûn ve cülus-ı hümâyûn şiirlerinin kesilmesi dikkat çekicidir. Değişen idari yapıyla birlikte hükümdar onuruna yazılan şiirlerin basımı durmuştur. Bu durum, yayımlanan manzum parçaların sanatsal kaygıdan öte padişah II. Abdülhamid ve yönetimi ile iyi geçinmek ve hükümdara temennada bulunmak amacıyla kaleme alındığının da kanıtıdır. V. Mehmed döneminde benzer metinlerin bulunmaması, gazetelerde üretilen edebiyatın dönem içerisinde kazandığı işlevi belirginleştirmektedir. Bu metinler, gelenekte var olan padişaha şiir sunmanın bir devamıdır ancak divan şiirinde görülen sanatsal niteliğe bu metinlerde rastlanmaz.

İkdâm'da padişahlık makamı ve idari yapıyla ilişkili özel günlere ithafen yazılan şiirlerin dışında rutin olmamakla birlikte farklı konuları okutaran ve farklı temalar etrafında şekillenen manzum parçalar da yer almaktadır. Tırhala, Dömeke, Çatalca ve Yenişehir'in fetihleri, şehzâdelerin sur-ı hitan törenleri, okul ve çeşme açılışları üzerine tarih düşürülmüş parçalar yine padişah odaklı metinler arasında olup bu parçalarda da yapılan fetih ve hizmetler için padişaha minnet sunulmakta ve devletin bekası için dua edilmektedir. Vakanüvis Lütfi Efendi; Yenişehir, Tırhala ve Çatalca'nın fetihleri için tarih kıtaları kaleme alırken Dömeke'nin fethi için yazılan metinlerde Hafid, Münir, Hıfzı ve Muallim Feyzi imzaları bulunmaktadır.

1912'den itibaren yaşanan savaş ve toprak kayıplarının etkisiyle yayımlanan şiirlerin mahiyetinde de değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Mehter Marşı güfteleri, Rumeli ve Anadolu'nun kişileştirilerek onların ağzından yazılan parçalar, halkı askerliğe teşvik eden ve orduya yardıma çağırman manzumeler bu tarihten itibaren daha sık görülmüştür. Vatan, millet, askerlik, ordu, kahramanlık gibi konu ve temalar çevresinde kaleme alınan bu parçaların kimi, padişaha komutan unvanı atfederek övgü ve duayı barındırsa da metinlerin minnet ve temenni amacıyla kaleme alındıkları söylenemez. Doğrudan milli duyarlılıklar ekseninde yazılmış bu manzumelerin görülme sıklığındaki artışın nedenleri arasında siyasal ve idari sistemde görülen değişikliklerle padişahın eski gücünü taşınamaması da sayılabilir. Bu şiirlere örnek olarak Balkan Harbi sırasında yayımlanan Hüseyin Kami, Hasan Mecti, Hüseyin Daniş, Sadık Vicdani, Ali Emiri, Ümmi Vicdani Emine, M. Rauf, M. Gıyaseddin'e ait manzumeler gösterilebilir. Gazetede ayrıca Naci ve Ali Ekrem imzalı, doğrudan Türk askerinin gücünü ve değerini yücelten parçalar da yayımlanmıştır.

Padişah övgüsü amacıyla kaleme alınan şiirlerde dini izlekler görülmekle birlikte doğrudan dini gün ve geceler için yazılmış parçalara da nüshalarda rastlanılmaktadır. Miraciyye ve Mevlid geleneğinin devamı sayılabilecek siyer içerikli metinlerin dışında Kadir, Regaib ve Mevli't geceleri için de şiirler yayımlanmıştır. Mahir, Hüseyin Hazım, Ahmet Besim, Muallim Feyzi, Hüseyin Hazım, Bekir Sıddık gazetede mevlidleri yayımlanan isimleridir.

II. Abdülhamid döneminde yapılan cami, yetimhane, okul, hastane vb. inşalarla ilişkili olarak şükran bildiren manzumelere de gazetede yer verilmiştir. Kuşdili Rüştiyesi, Hamidiye Hastanesi ve Ermeni İtımhanesi, inşaları üzerine tarih düşürülen yapılarıdır. Bu parçalarda da esas olan padişahın yardımseverliği ve yüce gönüllülüğüdür.

Gazetede ölüm haberlerinin ardından da şiirler kaleme alınmıştır. Özellikle Adile Sultan'ın ölümü hem haberlerde hem de manzumelerde işlenmiştir. Başlıksız yayımlanan bir tarih kıtasının yanı sıra imzasız *Ezhar-ı Matem* adlı parçada Adile Sultan'ın yardımseverliği ve kaybının yarattığı üzüntü aktarılmıştır. Mahmut Celaleddin Paşa'nın ölümü üzerine de onun kaleme aldığı *Nat* ve *Münacat* gazetede yayımlanmıştır.

Yayımlanan şiirler arasında bireysel içerikli parçalar, yok denecek kadar azdır. Yalnızca Abdülhak Hamid, Mihrünnisa Hanım, Nigar Hanım, Rezaizâde Mahmut Ekrem, Tevfik Fikret ve Mehmed Fuad'a ait altı parçada tabiat ve aşk konusunun işlenmesi, dönemin yazınsal eğilimleri ve hareketliliği bağlamında düşünüldüğünde *İkdam*'ın şiir yayımlama noktasında bir edebi mahfil olmadığı göstermekle birlikte dönemin yazınsal hareketliliğinden tamamen kopuk olmadığına da göstergesidir. Metinler, *Servet-i Fünun*'dan itibaren gazetedeki yayımlanmıştır.

Surnâme geleneğinin devamı niteliğinde sayılan metinlere de gazetede rastlanılmaktadır. Gazetede II. Abdülhamid'in şehzadelerinden Abdürrahim Efendi'nin sünnet düğünü için Lutfi Efendi, Aziz Efendi, Ömer Hilmi imzalı manzumeler yayımlanmıştır. Ayrıca padişahın himayesinde düzenlenen toplu sünnet töreni için de Salim Bey tarafından bir manzume kaleme alınmıştır.

2. *İkdam*'da Yayımlanan Hikâyeler

İkdam'da 1896-1913 yılları arasında toplam dört yüz elli iki hikâye yayımlanmıştır. "Hikâye-i Müntahabe", "Hikâye", "Garip Fıkralar" gibi üst başlıklar altında genellikle gazetenin son iki sayfasındaki sütunlarda yer alan parçalar, genellikle iki-üç sütunu kapsayacak hacimdedir. Belirli bir periyodun görülmediği hikâyelerin zamansal dağılımında eşitlik yoktur.

Hikâyelerin yapısında basitlik ve tek yönlülük dikkat çeker. Güldürme, duygulandırma, acıma hissi uyandırma ve ders verme amaçları doğrultusunda olayların aktarıldığı metinler tanışma ve karşılaşmalar ile başlayıp mutlu, hüzünlü ya da şaşırtıcı sonlarla tamamlanır. Hikâyelerdeki kahramanlar, karakter boyutuna geçememiş tek yönlü tiplerdir. Olay örgüsündeki basitlikle paralel olarak kişiler de belirli özellikleriyle ön plana çıkar, duygusal tepkilerin dışında herhangi bir psikolojik gerilim taşımaz ve olay örgüsüne kendisinden beklenileni yaparak dâhil olurlar. Metinlerde geniş bir şahıs kadrosu görülmez. Hikâyelerin çoğu ikili ilişkiler üzerine yoğunlaştığı için genellikle seven, sevilen ve engelleyen olmak üzere üç tip bulunur. Hikâyelerde zamana dair takvimsel bir gönderme görülmemektedir. Metinlerde saat, ay, yıl bilgisine rastlanmaz. Hikâyelerin çoğu aktarma ve bahsetme üzerine kurgulandığı için anlatı zamanıyla olay zamanı arasında fark olduğunu söylemek mümkündür. Anlatıcı, mektup, sohbet veya anı formunda sunduğu geçmiş bir yaşantıyı aktararak metinde iki farklı zamanı inşa etmiştir. Her iki zamansal düzlemde de kronolojik bir akış söz konusudur. Geriye dönüşler yalnızca anımsamalarla karşımıza çıkar.

Hikâyelerde olaylar, kahramanların sosyal yaşamlarıyla ilişkilendirilebilen, kahramanın psikolojik durumunu vurgulamak üzere tasarlanmış gerçek mekânlarda geçmektedir. Anlatıdaki çatışmayı kuvvetlendirme, baht dönüşlerini sağlama ve tesadüflere olanak tanıma amacıyla değişen mekânlar, aynı zamanda zaman akışını gösterme işlevini de üstlenmiştir. Anlatı düzleminde görülen mekânsal değişimlerin

tümünde zamansal ilerleme de görülmektedir. Metinlerde iç ve dış mekân dağılımı paralellik göstermektedir.

Hikâye kurgusunda mektup, günlük ve sohbet anlatı biçimlerinin kullanıldığı görülmektedir. *Son Sahife, İlk Sevgi, Hercai Menekşeler (Defter-i Hissiyatımdan Bir Sahife)* gibi hikâyeler doğrudan bir günlük sayfası formunda düzenlenirken *Mahcubiyet, Netice-yi İntizar, Bir Pederin İntikamı, Ziyet, Yegâne* vb. hikâyelerde mektup bir motif olmakla birlikte olaydaki hareketi sağlayan temel öğedir.

İkdam'ın 1894-1913 yılları arasındaki nüshalarında toplam elli beş telif hikâye tespit edilmiştir. Hacim olarak diğer hikâyelerle eş değer sayılabilecek bu metinler bir sayfayı aşmayan ve ertesine güne sarkmayan parçalarıdır. *İkdam*'da yayımlanan telif hikâyeler; Hikmet Şinasi, İsmail Avni, Ahmet Necati, Ahmet Rasim, Ali Seza, Bâdi Nedim, Behiç Hâmî, Cenab Şehabettin, Hakkı Behiç, Hüseyin Nazmi, Hüseyin Rahmi, Sâmî Paşazâde Sezâi, Uşşakîzâde Halit Ziya, Vecihî, Yakup Kadri, Yusuf Sadettin ve Zeynel Abidin Fenâri'nin kaleminden çıkmıştır. Bu isimler incelendiğinde dönemin edebiyatına iz bırakmış ve edebiyat tarihlerinde yer edinmiş Ahmet Rasim, Cenab Şehabettin, Hüseyin Rahmi, Halit Ziya, Vecihi ve Yakup Kadri'nin hikâyeleriyle *İkdam*'ın edebiyat dünyasına yaptığı katkının niteliğini yücelten sanatçılar olduğunu söylemek mümkündür.

Ahmet Rasim'in *Mini Mini Yaramaz, Kuşçağız, Yavrumun Yavrusu* ve *Yegâne*; Cenab Şehabettin'in "*Hikâye-i Müntahabe*" başlığı altında yayımlanan imzasız hikâyesi; Halit Ziya'nın *Son Levha, Yelpaze Altında, Kar Yağarken, Bir Sahife-i Mensiyye, Küçük Kambur, Rakstan Avdet, Emel-i Me'yus, Sadaka-yı Girân, Sepette Bulunmuş, Beyaz Şemsiye, Düğün Evinde, İzdivac-ı Mütayemmin, Ali'nin Arabası, Yırtık Mendil, İkinci Nikâh, Pencerehin Hikâyesi, Mektup Parçası, Sevda-yı Sengin, Kırk Para, Mai Yalı* ve *Bir Seyahatname*'den, gazeteye daha çok roman tefrikalarıyla katkıda bulunan Vecihi'nin *Hakikat, Tekâbül* ve *Perviz* adlı hikâyeleriyle Yakup Kadri'nin *Hikâye: O Kadın... 1-3, İki Meçhul Şahıs, Mehdi Efendi'nin Keşfi* ve *Döşeli Oda* adlı eserleri *İkdam*'ın hikâye sütunlarında yayımlanmış eserlerdir.

İkdam'da yayımlanan telif hikâyeler, dilin sadeliği ve hacim bakımından ortaklık göstermekle birlikte konu ve üslup bakımından birbirlerinden ayrılmaktadır. Aşk, merhamet ve aile etrafında kurgulanan hikâyelerde konular farklı çerçevelerden sunulmaktadır.

Merhamet temalı hikâyelerde başlıca konu fakirliktir. Halit Ziya; *Kar Yağarken, Sadaka-i Giran, Ali'nin Arabası, Pencerehin Hikâyesi, Kırk Para, Mai Yalı* ve *Bir Seyahatname*'den adlı hikâyelerinde, gözlemlerinden hareketle fakirliğin insanı düşürdüğü durumlar karşısında hislenerek yokluğun uyandırdığı merhameti işlerken Ahmet Rasim'in *Yavrumun Yavrusu* ve Hüseyin Rahmi'nin *Kırço* adlı hikâyeleri ise hayvanlara duyulan sevgi ve merhamet duygusundan hareketle kurgulanmıştır.

Telif hikâyelerde görülen bir diğer temel izlek aşktır. Yerli kahramanların başından geçen, mutlu ya da mutsuz sonla biten hikâyeler, konuyu ele alış biçimi bakımından çevirilerden oldukça farklıdır. Zeynel Abidin Fenâri *Netice-i İntizâr*'da aşkından verem olan bir genç kıızı; Halit Ziya, *Küçük Kambur*'da umutsuz bir aşk vakasını; *Beyaz Şemsiye* ve *İzdivac-ı Mütayemmin*'de büyük hayallerle başlayan aşkın umulduğunun aksine mutsuz sonlanmasını işlemiştir. Yusuf Sadettin'in *Munis*

Serçeler; Halit Ziya'nın *Yelpaze Altında* ve Behiç Hâmî'nin *Ferdâ-yı Hayat* adlı hikâyelerinde ise mutlu sonlanan beraberlikler işlenmiştir.

Aile, telif hikâyelerde görülen bir diğer temadır. Karı-koca ve anne-çocuk ilişkileri, aile içi çıkarlar, aile kurumunun yüceliği, ailede bağlılığın önemi, bu bağlamda görülen başlıca konulardır. Halit Ziya'nın ailesini dağılmaktan kurtarmak için kocasının metresine giden kadının başından gelenleri anlattığı *İkinci Nikâh* ve uzun yıllar çocuk sahibi olmayı isteyen bir aileyi anlattığı *Emel-i Meyus*; Hüseyin Nazmi'nin karı koca arasında ortaya çıkan yanlış anlamayı işlediği *Yemek Vakti*, Ahmet Rasim'in çocuğunun kaybolduğunu sanan annenin hislerini anlattığı *Mini Mini Yaramaz* adlı hikâyelerde aile yüce ve birleştirici bir değer olarak gösterilmektedir. Hüseyin Rahmi'nin aile içi miras meselesini aktardığı *Gugular*, Halit Ziya'nın yetim bir kadının kayınvalidesinden gördüğü baskıyı anlattığı *Mektup Parçası* ile bütün malvarlığını kumarda kaybeden bir damadın ailenin başına açtığı felaketleri anlattığı *Yırtık Mendil* ve Zeynel Abidin Fenari'nin üvey annenin bütün kötü muamelelerine karşın ilerleyen ve zabıt olan bir genci işlediği *Mendil* adlı hikâyelerde ise aile içinde kişilerden kaynaklanan uyum problemi ele alınmıştır.

Bu temaların dışında farklı konuların işlendiği telif hikâyelerde görülmektedir. Samipaşazade Sezaî'nin alafranga yaşam süren bir çifti anlattığı *Bedia Hanım*'da yanlış batılılaşma teması işlenirken Yunan Harbi'nin izlerini taşıyan Hakkı Behiç'in *Asker Giderken*; Balkan Harbi esnasında kaleme alınmış, Badi Nedim imzalı *Zeynep Hatun* ve kaçak olarak yaşadığı için sevdiğine kavuşamayan II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte sevdiğinin ölümünün haberini alan bir gencin anlatıldığı Ali Seza imzalı *Canan Gibi Şadan da Muhacir Oldu* adlı hikâyelerde ise askerlik ve vatanseverlik temaları ele alınmıştır.

İkdam'da yayımlanan telif hikâyeler, sayı bakımından diğer tür örneklerine göre daha az olmakla birlikte gazetenin edebiyata katkısını sağlayan en temel metinlerdir. Gerek sade dil ile yazılması gerekse dönemin nesir anlayışının paralelinde bir üslupla kaleme alınmasından ötürü gazete sütunlarında unutulmayarak günümüze kadar ulaşan bu metinler ile gazete, dönemin gazete okurlarının nitelikli yazınsal parçalara rahatlıkla ulaşip okumasına imkân tanımıştır.

İkdam'ın hikâye sütunlarında genellikle tercüme metinlere yer verilmiştir. Bu hikâyelerin kiminde hem yazar hem mütercim bilgisi kiminde yalnızca mütercimin kim olduğu aktarılmış ancak çoğu tercüme hikâyede her iki bilgiye de yazılmamıştır. 1894-1913 yılları arasında tespit edilen toplam otuz üç hikâyede imzası bulunan isimlerden François Coppee, Jean Richepin, Matmazel Teodosia ve Maupassant'ın üç; Henry Laudant, Paul Bourget ve Pervü'nün iki; Alphonse Daudet, Andre Dorian, Emile Zola, Frans Nevare, Loruik Haleri, Heinre de Faurget, Jan Julyen, Jan Tomori, Katol Mendes, Leon Delli, Matild Dö Sen Vidal, Puşkin, Rayelbah ve Rouge Veirneau'nün ise birer hikâyesi yayımlanmıştır.

Tercüme hikâyelerde telif hikâyelerin paralelinde konular görülmekle birlikte aşk teması ağırlıklı olup evlilik ve aldatma konuları sıklıkla işlenmiştir. *Dolapta Kim Var*, *Günahtan Sonra*, *Hizmetçi Kız*, *İtiraf*, *Kıskançlığın Cezası*, *Bedmest* ve *Tomi* adını taşıyan hikâyeler doğrudan eşini aldatan kadın ya da erkeklerin içinde buldukları durumu anlatmaktadır. Herhangi bir ibret verici olayın görülmediği, mesaj kaygısı bulunmayan bu metinler, gülünç durumların ön plana çıkarıldığı bulvar komedilerini anımsatmaktadır. Herhangi bir toplumsal arka planın yer

almadığı hikâyelerde kişilerin zayıflıklarından hareketle komedi unsuru sağlanmaya çalışılır. Aşk temasının görüldüğü diğer metinler ise vazgeçen ya da kavuşamayan âşıkların yaşamları üzerine kurgulanmıştır. Bu hikâyelerde gençliğinde kavuşamayan çiftlerin yıllar sonra karşılaşmaları, reddedilen teklife duyulan pişmanlık, aldatma sonrası yaşanan üzüntü, sevgililerin terk etmesi sonunda düşülen durum vb. işlenir. *İftirak-ı Ebedi*, *Hissiyat-ı Nisvan*, *Leylaklar*, *Matmazel Ayda* ve *Paris Kızları* adlı öyküleri bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Birey odaklı ya da müstakil konuları işleyen diğer eserler arasında yer alan *Kâğıtçı Kız* ve *Fakir Muallim*'de yokluk teması işlenirken *Şüride-ser* adlı hikâyede bireyin tabiat içindeki durumu aktarılmıştır. *Bonjour Mösyö* ve *İki Mektup* adlı metinler ise yazar ve şair kahramanların yazma serüvenlerinin nasıl noktalandığı konusunu işlemektedir.

İkdam'da yayımlanan yetmiş iki hikâyede ise yalnızca tercüme edenin ismine yer verilmiş; metnin sahibi aktarılmamıştır. Kahramanlarının yabancı olmalarından tercüme olduğu anlaşılan bu hikâyelerde en çok imzası bulunan isim Abdullah Zühtü'dür. Yazarın on dokuz çeviri hikâyesi gazetede yayımlanmıştır. Diğer mütercimlerden Hüseyin Dâniş'in yedi, Ahmet Hamit'in beş, Mustafa Reşit, İsmail Avni ve Hasan Râif'in dört; İbrahim Hikmet, Ali Selami ve Hüseyin Zeki'nin iki; Abdullah Cevdet, Abdullah Zihni, Ahmet Hilmi, Ahmet Rasim, Âmir Tevfik, Askerzâde Mustafa Asım, Ayın Cemil, Ebu'l Mukbil Kemal, Ebu's Safazâde Ali Kâmî, Fâik Hilmi, Fatin, Yenişehirli Fenarî Süleyman, Haydar Rıfat, Hikmet Şinasi, Hüseyin Rahmi, Mahmut Kenan, Mehmet Arif, Mehmet Cemil, Mustafa Nihat, Osman Şemsettin, Remzi, Süleyman Münir, Süreyya Neyyir ve Şevket'in ise birer çevirisi bulunmaktadır. Bu hikâyeler de konu bakımından diğerleri ile aynıdır. Aşk ve yokluk izlekleri etrafında çeşitlenen bu eserler, sanatsal üsluptan uzak olup okurda duygu coşkunuğu yaratma amacıyla kaleme alınmıştır.

İkdam'daki iki yüz seksen dokuz hikâyede yazar ve mütercim bilgisi bulunmamaktadır. Bu eserler de gazete okur kitlesine yönelik çevrilmiş, popüler nitelikte, sanatsal amaçlarla kaleme alınmamış parçalardır. Duygu coşkunuğu sağlamak amacıyla yazılan bu hikâyelerde de aşk ve yokluk en sık işlenen temadır. Hikâyelerin bir kısmı İstanbul'da geçen olayları anlattığı için telif niteliği gösterirken bir kısmında olaylar yurtdışında gerçekleşmektedir.

Popüler edebiyat kapsamında değerlendirilebilecek metinlerde herhangi bir yazınsal kaygı görülmemektedir. Okuyucuda duygu coşkunuğu yaratma amacıyla yazılmış, finalde çıkarılacak kıssadan hisselerle “yararlı bir eğlence” niteliği yüklenen bu metinler basit olaylar üzerine kurulu olup basit çözümlemelerle sonlanmaktadır. Baht dönüşleri ve beklenmeyen sonlarla okuyucuda okuma güdümü sağlayan ve okurun merakını kamçılayan hikâyeler, düşünceden çok olay ve kişiler üzerine odaklanarak “kolay okunabilir” bir form kazanmıştır.

3. *İkdam*'da Yayımlanan Roman Tefrikaları

1896-1913 yılları arasında *İkdam*'da yayımlanan roman tefrikaları, Ahmet Midhat Efendi çizgisinde kaleme alınan aşk, macera, polisiye romanlarıdır. Popüler edebiyat kapsamında ele alınan eserlerde görülen tek boyutlu bakış açısı, estetik kuralların aranmayışı, gerçeğin abartılması ya da saptırılması, eserin okuyucuya zevk verecek biçimde kurgulanması, okuyucunun boş zamanını değerlendirmeye yönelik olması, belirli normlar çerçevesinde üretilmesi ve aşk, tarih, polisiye

ekseninde düzenlenmesi (Yalçın Çelik 2007: 369-370) gibi niteliklerin tümü tefrikalarda kendini göstermektedir.

İkdam'ın 1894-1913 yılları arasında yayımlanmış nüshalarında toplam yirmi iki tefrika tespit edilmiştir. 1895'te bir, 1896, 1897, 1898 ve 1899'da dört, 1900'de iki ve 1901'de üç roman tefrika edilmiştir. 1901'den sonra telif roman tefrikalarının görülmemesini dönemin edebiyatına yön veren *Servet-i Fünun* çizgisinde kaleme alınacak romanların günlük bir gazete için uygun olmamasıyla açıklanabilir. Yayımlanan tefrika romanlardan bazıları tamamlanamamıştır. Son tefrikaların ardından hiçbir ifade olmaksızın yayımı durdurulan *Hasta*, *Alafranga*, *Hük-i Gıyabi*, *Bir Darbe-i Garam*, *XVI. Lui ve Fransa İhtilali* tefrikalarının sansüre uğradığına ilişkin bir bilgiye rastlanılmamakla birlikte dönemin siyasal ve sosyal yapısı göz önünde bulundurulduğunda bu kesintinin nedeni olarak sansürü görmek mümkündür.

İkdam'da roman tefrikaları yayımlanan isimlerin tümü Türk edebiyatına sağladığı katkılarla edebiyat tarihlerine geçmiş yazarlardır. Romanlarda Ahmet Midhat Efendi, Fatma Âliye Hanım, Hüseyin Rahmi, Mehmet Rauf, Recaizâde M.Ekrem, Safvet Nezihi ve Vecihi imzaları bulunmaktadır. Bu isimler arasında en çok romanı yayımlanan isim Vecihi'dir. Yazarın *Mihr-i Dil*, *Mehcûre*, *Müjgân*, *Çoban Kızı*, *Halime*, *Harabe*, *Hasta*, *Feryad* ve *Akif* adını taşıyan dokuz romanı *İkdam*'da tefrika halinde yayımlanmıştır. Bu romanlardan *Mehcûre*, *Çoban Kızı* ve *Harabe*, tefrikalarının ardından *İkdam* Matbaası tarafından kitaplaştırılmıştır. Kadın, aile, aşk izlekleri etrafında kurgulanan Vecihi'nin romanları, yazınsal açıdan nitelikli olmamakla birlikte popüler edebiyat çizgisini sürdürmesi ve okura okuma alışkanlığı kazandırması bakımından dikkate değerdir. Okurda duygu yoğunluğu sağlama ve toplumsal yapıyla tezat oluşturan bütün durumların olumsuz sonuçlanacağını gösterme amacını taşıyan Vecihi'nin Ahmet Midhat çizgisinde bir romancı olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Gazetede "Avrupa Adâb-ı Muaşeret-i Yahut Alafranga" üst başlığıyla 2 Mayıs 1895-22 Kânunuevvel 1895 arasında seksen yedi sayı boyunca siyasal ve sosyal dönüşümlerin izlerini taşıyan fikirlerini açıklayan Ahmet Midhat Efendi'nin gazeteye diğer katkısı *Taaffüf* adlı romanıdır. Eser, gazetede yayımlanan ilk roman tefrikasıdır. Saniha isimli kadın kahramanın başından geçen aşk macerasını işleyen roman, *İkdam*'ın yazınsal yüzünün en bariz örneklerindedir. Mektuplar aracılığıyla yaşanan yasak aşklar, sadakat duygusunun sorgulanması, fedakâr eşler, kopuk ilişkileri ele almasıyla eser, gazetede yayımlanan eserlerin genelini örnekleyecek niteliktedir.

Yedi roman tefrikasıyla Hüseyin Rahmi, *İkdam*'ın Türk edebiyatına etkisini somutlaştıran isimlerdendir. *İffet*, *Mutallaka*, *Mürebbiye*, *Bir Muadele-yi Sevda*, *Metres*, *Tesadiif* ve *Alafranga* yazarın gazetede tefrikalarıdır. *Alafranga*'nın tefrikası yarım kalmış; 2559.sayıdan sonra tefrikanın yayımı durdurulmuştur. Safvet Nezihi'nin ise tefrikasının ardından *İkdam* Matbaası tarafından kitap halinde yayımlanan *Zavallı Necdet* ve *Teeshül Âleminde* adlı iki romanı tefrika edilmiştir. Kadın ve aşk temaları üzerine şekillenen romanlarda kutupluluk en dikkati çeken özelliktir. Keskin çizgilerle çizilmiş kahramanların varlığı, eserlerin yazınsal nitelik açısından çok parlak olmadığını göstermektedir. Mehmet Rauf'un *Servet-i Fünun* dergisine dâhil olmadan önce kaleme aldığı *Garam-ı Şebab* ile Fatma Aliye

Hanım'ın dördüncü romanı olan ve tefrika edilmesinin ardından gazete matbaası tarafından kitaplaştırılan eseri *Udı* ve Rezaizade Mahmut Ekrem'in kaynaklarda tamamlanmadığı ifade edilen *Saime* adlı eseri *İkdam*'da eksiksiz olarak tefrika edilmiştir.

İkdam'da yayımlanan telif roman tefrikaları, sayıca az olmakla birlikte edebiyat tarihlerine geçmiş eserlerdir. Bu durumun en büyük nedeni gazetenin tefrikalar biter bitmez metinleri kitaplaştırması ve yaymasıdır. Ahmet Midhat Efendi çizgisinde kaleme alınan tefrikaların günlük bir gazete aracılığıyla yayımlanması göz önünde bulundurulduğunda amaçlanan işlevleri yerine getirdiği söylenebilir.

İkdam'da yayımlanan roman tefrikalarının yirmi ikisi ise Batı edebiyatından çavrilmiştir. *XVI. Louis ve Fransa İhtilali* (Alexandre Dumas), *Frederic ile Bernard* (Alfred de Musset), *Safo* (Alphonse Daudet), *Hüküm-i Gıyabi* (Jules Mary), *Rişar Florastiya* (Marsille Laureau), *Karpat Dağlarında* (Carmen Silva), Cloud Farreer, Corcizeydan, *Kadın Hisleri* (Daniel Riche), *Rafael* (Lamartine), *Bir Polis Hafiyesinin Hatıratı* (George Lufor), *Bir Darbe-i Garam* (Henry Bordeaux), *Westfield Esrarı* (J. Desbaut), *Gök Bayrak ve Öldürücü Kadın* (Leon Cahun), *Küçük Dilsiz* (Monmarter Pinayeri), *Altın Yuvası* (Mösyö Stevenson), *Andre Cornelis*, *Bir Kadının Yalanları ve Baron Dolanod* (Paul Bourget), *Sonata Karviçer* (Tolstoy), *Ebu Muslim-i Horasani* (Corci Zeydan) ve *Bahar* (Turgenyev) yazarları belli çeviri tefrikalardır. Çevirileri yapan isimler ise Abdullah Zühdü, Ahmet Rasim, Galip Bahtiyar, Hüseyin Dâniş, Hüseyin Rahmi, İbrahim Cemil, İbrahim Hikmet, M. Nuri Seydâ, Mehmet Halit, Siraceddin ve Zeki Meğamiz'dir.

Popüler edebiyat kapsamında değerlendirilebilen romanlar, yazınsal açıdan üst düzey olarak nitelendirilemez. Eserler, romantizm etkisinde kaleme alınmış olup aşk, tarih ve polisiye gibi okurun en çok tercih ettiği konuları işlemektedir.

On bir roman tefrikasında ise hiçbir imzaya rastlanılmamaktadır. Bu romanlardan *Opera Cinayeti*, *Cinayet-i Meşhure Mecmuası*, *Leydi*, *Sürat Katarında* (Amerika romanı), *Elmas Hırsızları*, *Altın Avcıları*, *Matmazel Yüz Milyon* ve *Parmak İzi* romanları eksiksiz olarak tamamlanmışken *Beyaz Çiçekler: Selin*, *İntibaât-ı Samimâne: Bir Zevce* ve *Robenson'un Hafidleri* adını taşıyan tefrikalar tamamlanmamıştır.

İkdam'da yayımlanan kurmaca metinlerin tümünde benzer izleklerin benzer kurgularla aktarıldığı görülmektedir. Okurda duygu coşkunluğu yaratmak, merak uyandırmak amacıyla yazılan metinlerin günlük gazete takipçilerine uygun nitelikte olduğu söylenebilir.

4. *İkdam*'da Yayımlanan Gezi Yazıları

Anı ve günlük türüne yaklaşmakla birlikte gezilen yerlerin kültürel, dini, ticari, tarihi vb. yönlerini anlatma amacıyla yazılmasından dolayı gezi olarak nitelendirilen metinler, gazetede mektuplar ve çeviriler aracılığıyla yayımlanmıştır. Belirlenen süre aralığında *İkdam*'da kırk beşi telif, on adeti tercüme toplam elli beş gezi yazısı tespit edilmiştir. Bu yazıların dışında sohbet türünde kaleme alınan kimi metinlerde de gezilen görülen yerler hakkında fikir verilmesine karşın fikir içerikli oldukları için bu türün örneği olarak gösterilemez.

İkdam'da yayımlanan telif gezi yazılarını, metinde aktarılan coğrafyaya göre Osmanlı sınırlarının içi ve dışı olmak üzere iki başlık altında tasnif etmek

mümkündür. Bu yazıların yirmi dördü Osmanlı sınırlarındaki gezileri kapsarken yirmi biri yurtdışı gezilerini anlatmaktadır.

“Mekke-i Mükerrerme Muhabiri” imzalı, surre alaylarının çıkışından varışına kadarki süreci anlatan *Hacc-ı Şerif Tafsilatı*, II. Wilhelm’in Mehmet Şakir Paşa’nın mihmandarlığında yaptığı Kudüs gezisini anlatan İsmail Zühdü imzalı on bir parçadan oluşan *Kudüs Hatıratı* ile Salt’dan imzasıyla yayımlanan ve Hicaz’a yapılan yolculuğu anlatan *Mübrât-ı Seniyye*, gazetenin ajans haberleri ile yetinmeyerek kendi muhabirlerini görevlendirdiğini göstermekle birlikte merkez dışında yaşanan gelişmelere duyarlı olduğunu gösteren imzalı gezi yazılarıdır.

Osmanlı sınırları dışında coğrafyaları işleyen gezi yazıları ise Ali Kemal ve Ahmet Cevdet tarafından kaleme alınmış, düşünce ağırlıklı ve Osmanlı ile karşılaştırmalara sıkça yer verilmiş metinlerdir. Ali Kemal’in 750.sayıda kaleme aldığı *An Paris* ile *Hafta Mektupları* başlığı altında on dokuz hafta boyunca yayımlanan Paris’e ilişkin gözlemlerini sıraladığı makaleleri ile Ahmet Cevdet’in İsviçre’de bulunduğu süre zarfında tanık olduğu olay ve durumları aktardığı ve bunlara ilişkin düşüncelerini Osmanlı ile karşılaştırmalı olarak aktardığı *İstanbul’dan İsviçre’ye, İsviçre’ye Bir Kuş Bakışı, İsviçre’nin Terakkiyatı, Misafiri Binaenaleyh Kazancı Çok Bir Memleket, İsviçre’nin Manevi ve Maddi Terakkiyatı* ve *İsviçre Nedir?* başlıklı yazıları, Fransa ve Paris’in siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel görünümüne ilişkin düşünce ve gözlemleri sıralamaktadır.

Hicaz telgraf hattı ve demir yolu projelerinde görev yapan ve Habeşistan’a elçi olarak gönderilen Sadık el-Müeyyed’in gözlem ve düşüncelerini içeren *Habeş Seyahatnamesi, İkdâm*’da tefrika edilen bir diğer gezi yazısıdır. 3730.sayıdan itibaren yayımlanmaya başlayan tefrika, *İkdâm*’ın sütun tefrikası üst başlığıyla yayımlanmış olup bölgenin gelenek-görenekleri ve yaşayışlarına ilişkin bilgileri aktarmaktadır.

İkdâm’ın 1894-1913 yılları arasında yayımlanan nüshalarında toplam on tercüme gezi yazısı tespit edilmiştir. Belirli bir yayım rutininin görülmediği yazılar, tefrikalar halinde yayımlanmıştır. Dönem içerisinde dünya gündeminde yer tutan ve halk arasında da büyük bir heyecan ve merak uyandıran keşiflerin anlatıldığı bu metinler, bilimsel ve coğrafi içerikli olmakla birlikte keşif aşamalarını bir olay zinciri dâhilinde anlatmasıyla da okuru çeken parçalardır. Fritdtjof Nansen’in kutupları keşfi, bu merak uyandıran coğrafi keşiflerin başında gelmektedir. 1896’da 833-866 sayıları arasında bir düzen görülmeksizin *Daily Chronicle* gazetesinden iktibasla yayımlanan yazılarda keşif gezisi, detaylı ve heyecan uyandıran bir üslupla anlatılmıştır. 4096.sayıdan itibaren yayımlanmaya başlayan imzasız *Bahr-i Müncemid-i Cenubî’de* başlıklı tefrikada da Kuzey Kutup Denizi ve çevresinde yapılan keşif gezileri aktarılmıştır. Tefrika halinde yayımlanan bir diğer keşif gezisi, Himalaya dağlarına yapılan seyahatin anlatıldığı *Himalaya Dağlarında Seyahat*’tir. Bir Heyet-i Fenniye imzasıyla 3998.sayıdan itibaren yayımlanan tefrikada Hindistan’da başlayan keşif gezisine katılan Alman, İngiliz, Belçikalı ve Rus kâşiflerin Himalaya’nın zirvesine ulaşma çabaları aşama aşama anlatılmaktadır.

Dönem içerisinde dünya gündemini etkileyen siyasal olayların yanı sıra bilimsel gelişmelere yönelik yapılan çeviriler, *İkdâm*’ın yayın alanının uluslararası boyutta olduğunu göstermekle birlikte tefrikaların sürekliliği, Osmanlı okurunun da bu tarz konulara ilgisi olduğunu kanıtlar. Seyahatname geleneğinden izler taşımakla

birlikte başyazı ve tefrikalarla sunulmasından dolayı batılı yayıncılık anlayışıyla paralellik gösteren gezi yazıları, *İkdam*'ın Türk kültürüne hem sosyal hem yazınsal katkıları arasında sayılabilir.

5. *İkdam*'da Yayımlanan Mektuplar

İkdam'da haber-bilgi bildirimini, itiraz etme, yanıtlama gibi türe ait işlevleri gösteren mektuplarla birlikte muhatabı bir şahsın özelinde kamuoyunun tamamı olan açık mektuplar da yayımlanmıştır. Belirlenen süre aralığında yüz altmış imzalı, elli yedi imzasız toplam iki yüz on yedi mektup tespit edilebilmiştir. Yayımlanan mektuplar incelendiğinde, metinlerin çok farklı konularda yazıldığı görülmektedir. Tarih, dil, kültür, matbuat, iç-dış siyaset, savaş vb. pek çok konuya ilişkin mektup bulunmaktadır. Okurlar tarafından gönderilen mektuplar ise düşünce içerikli olmaktan çok tebrik, temenni bildirmek ya da bir talepte bulunmak için yazılmıştır. Mektuplara dilekçe işlevi yüklenerek doğrudan nezaretlere bildirmek yerine gazete aracılığıyla hizmet ve bütçe talep edilmesi oldukça ilgi çekicidir. Bu tarz mektuplarda içinde bulunan durumun yaşattığı mağduriyetlerin sıralanmasının ardından ihtiyaçlar listelenmiştir.

Gazetede yayımlanan siyasi içerikli mektuplar, atamalara ve çıkan haberlere ilişkin bilgileri içermektedir. Osmanlı yönetiminde yer alan isimlerin yanı sıra ajanslar aracılığıyla gazeteye ulaşan, yabancı devlet adamlarının mektupları da gazetede yayımlanmıştır. Çoğu güncel siyasetle ilişkili bu metinler çevrilerek okurla paylaşılmıştır.

Gazetede yayımlanan mektuplarda imzası bulunan isimler şunlardır: A. Mithat Efendi, Abdülhafız, Affan Osman, Ahmet Cevdet, Ahmet Emin, Ahmet Midhat Efendi, Ali Sami Kârimi, Anđelip, Antid Oto, Asım, Ekrem Beyefendi Emin (Manisa bağcılarında), Giridizâde, Hafız İsmail, Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi Talebesi Namına Esed Muhlis, Hasan İzzet, Hintli Ahsen, Honeos (Selanik Mebusu), Hüseyin Dâniş, Hüseyin Mazhar, İbrahim Ethem, İbrahim Nasuhi, İlhami, İsmail, Kamil Paltan, Kenan, Kerim Sebâti, M. Emin, Mim Gayın imzasını da kullanan M. Gıyaseddin, Madam Dorben, Mahmut Tahir, Mehmet Bahaeddin, Mehmet İzzet, Mehmet Sadi, Melbourne'den Mehmet Abdülhak, Mısırlızâde El'Hac Halil, Mösyö R. Garibaldi, Muhabir Zühdü, Muhammed Hüseyin'ül Arânî, Mustafa (Karahisar Şarkî mebusu), Mümtaz Ali, Müşir Zeki, N. Sabiha, Necip Asım, Râik Berad, Rauf Yektâ, Ref'i Numan, Rıza Tefvik, Sibiryalı Reşid, Süleyman Necdet, Şefik Esad, Tefvik Fikret, Vagarşak Duhanyan, Vahid, Vahyî, Yahya Nâzım, Yeci bin Muhammed Hamidüddin, Zabitandan Muzaffer ve Zührab (İstanbul Mebusu).

Açık imzaların dışında Elif. S., L., F.S., H. K., Ş., 13. Alayın 1. Taburu Kolağası Bey'in Celilesi Hanım, Bir Hanım, Bir Osmanlı ve Biri gibi örtük imzalarla ile Etibba-yı Mülkiyeden ve Avrupa'dan mezun A. Hüseyin vd.; Manisa belde reisi Nuri, Halid, Mehmet Murad, Ticaret-Ziraat-Sanayi odası reis-i evveli Mehmet Reşat vd. gibi toplu atılmış imzalar da görülmektedir. İmzalı muhabir mektuplarının yanı sıra göndereni Muhabir-i Mahsumumuz şeklinde açıklanmış mektuplara da rastlanılmaktadır. Gazetede karşılıklı mektuplaşmalar da görülmektedir. Nuri Şeyda ile Ahmet Midhat, Hüseyin Daniş ile Tefvik Fikret ve Ahmet Mithat ile Necip Asım arasındaki mektuplaşmalar gazete aracılığıyla gerçekleşmiştir.

İkdam'da yayımlanan mektupların yurtiçi ve yurtdışı çok geniş bir coğrafyadan gazeteye ulaştırıldığı görülmektedir. Yurtdışından Londra, Budapeşte, Akmescit, Tanca, Mısır, Bahçesaray, Romanya, Kuzey Afrika, Balkanlar vb. şehir ve ülkelerden; yurtiçinde ise Eskişehir, Manisa, Karahisar gibi merkezlerden gönderilen mektuplar gazetede yayımlanmıştır.

Gazetede yayımlanan mektupları yazılış amacı ve içeriğine göre sınıflandırmak mümkündür. *İkdam*'a gönderilen mektuplar; haber, sanat, gezi-gözlem, düşünce ve şikâyet içeriklidir. Mehmed Sadi imzalı *Londra Mektupları*, Rıza Tevfik'in *Budapeşte Mektubu*, Ekrem imzalı *Konya Halı Sergisi ve Memur-ı Mahsumumuzun Mektupları* başlığıyla yayımlanan yedi mektup, Sibiryalı Reşid imzasıyla kaleme alınan *Japonya Mektubu*, Süleyman Necdet'in Plevne'den *Mektub-ı Mahsus* başlıklı mektubu, Ahmet Emin'in *Liberya'dan Bir Ders* başlığını taşıyan ve alt başlıklarında Amerika'nın farklı yönlerini işleyen seri mektupları, Giridîzade'nin *Almanya Mektupları*, gezi içerikli olmakla birlikte düşünce ağırlıklı mektuplar arasında sayılabilir.

Haber içerikli olmakla beraber gerçekleşen haberlerle ilgili izlenim ve düşüncelerin de aktarıldığı mektuplar da gazetede yayımlanmıştır. H.K. imzalı *İştib Mektubu*, Muhabir Zühdü'nün Hicaz demiryolu inşası esnasında gönderdiği seri mektuplar, Muhabir-i Mahsus imzalı V. Mehmed Reşad'ın Balkan gezisini anlattığı *Seyahat-i Padişahi* başlıklı seri mektuplar, Arnavutluk'ta yaşanan olayları aktaran ve Bir Osmanlı imzasıyla yayımlanan mektup, Üsküp'te yaşanan iç karışıklıkları anlatan *Üsküb Mektubu*, Mehmed Sadi'nin *Hayd Park'ta Bir Sabah Gezintisi Açık Hava Mektebi*, *Londra'dan Afâk-ı Osmani'ye Bir Nazar*, *Mesâil-i Hazıra-i Mühimme Hakkında Mister Etkin İle Mülâkat*, *Londra Müslümanlarında Tezahürat* vd. başlıklarını taşıyan Londra Mektupları Şefik Esad'ın Ş. İmzasıyla da çıkan *Otomobilli Sârikler*, *Fransızlar Türk Taraftarı Olabilirler mi?*, *Kadınların Hakk-ı İntihabı*, *Riyâset-i Cumhuriyetin Tebeddülü Merasimi*, *Otomobilli Sârikler!...* ve *Netice-i Karar*, *Anadolu*, *Suriye*, *Ermenistan*, *Viktor Berar'ın Konferansı* vd. başlıklarını taşıyan Paris mektupları bu başlık altında değerlendirilebilir.

N. Sabiha imzalı kadınların sanayi ve ticarete yer almaları hakkındaki mektup, Bir Hanım imzalı *İkdam*'ın yayın politikasını öven mektup, İbrahim Ethem'in *Bir Mektub-ı Mültefitane* başlığıyla yayımlanan gazetede tefrikadan ötürü gazeteyi tebrik eden mektubu, Ali Sami Karimi'nin Akmescit'teki Kız Mektebi hakkında kaleme aldığı mektubu, L (Lam) imzalı *Rusya Mektupları* ve Manisa bağcılarında Emin tarafından kaleme alınan mektup ise doğrudan düşünce beyan etme amacıyla kaleme alınmış mektuplardır. Zührab imzalı Hükümet ile Rum Patrikhanesi arasındaki ihtilafı konu edinen mektup, Müşir Zeki tarafından iktibas edilen *Zeki Paşa'nın Mektubu*, İbrahim Nasuhi'nin Selanik Valisi Hüseyin Kazım Bey'e ithafen yazdığı açık mektup, Mehmed Sadi'nin Londra'dan gönderdiği mektuplar, Raik Berad'ın Beyrut mektubu ile Camille Poulton'un dünyadaki gelişmeler hakkında yazdığı mektubun çevirisi ise düşüncelerin yanı sıra siyasal gelişmeler hakkında da bilgi veren mektuplardır.

İkdam'da edebiyat ve müzik içerikli mektuplara da rastlanılmaktadır. E.S. (Elif Sad) imzalı Hüseyin Rahmi'ye hitaben yazılmış övgü içerikli mektup, Asım imzalı alfabe ve yazı konulu Ahmet Cevdet Bey'e ithafen yazılmış mektup, Ahmet Mithat Efendi'nin Necip Asım Bey'e hitaben yazdığı Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin

basımdan bahseden mektubu edebiyat ve matbuat içerikli iken Rauf Yekta'nın Mehmet Ziya Beyefendi'ye açık mektubu müzik konuludur.

İkdam'da okur ve yazarlar tarafından karşı çıkılan bir durum ya da olaya ilişkin itiraz içerikli mektuplara da yer verilmiştir. Mümtaz Ali imzalı *Süleyman Nazif'e Açık Mektup*, *İkdam* Matbaası'nda çıkan Yunan Musavver Tarihi'nde ailesinin adının eksik çıktığını ifade eden 13. Alay 1. Tabur Kolağası'nın eşinden gelen mektup, Mehmet Bahaeddin'in atama haberlerine ilişkin itirazlarını sıraladığı mektup, Esed Muhlis imzalı Arif İsmet Bey'e ithafen yazılan mektup, Tıp Fakülteleri hakkında yapılan düzenlemelere ilişkin yapılan itirazların sıralandığı birden fazla öğrenci tarafından imzalanan Maarif Nazırı'na ithafen yazılan mektup ve Bulgarlar tarafından yapılan sansüre itiraz eden *Bulgar Sansürüne Açık Mektup* başlıklı mektup itiraz içerikli mektuplardır.

Gazetede savaş dönemlerinde cephe ve cephe gerisindeki durumu bildiren mektuplara sıklıkla rastlanılmaktadır. Zabitan'dan Muzaffer imzalı 1897 Yunan Harbi hakkında yazılan mektup, Balkan Harbi sırasında yayımlanan mektuplar Kenan imzalı *Edirne Mektubu*, Hafız İsmail imzalı *Yunan Hududunda*, M. Gıyaseddin imzalı *Romanya Mektubu* başlıklı seri mektuplar, Muhabir-i Mahsusumuz imzalı Selanik ve Kavala Mektupları, Yahya Nazım'ın *Selanik Ahvali* başlıklı mektubu, ; M. Gıyaseddin imzalı Romanya mektupları savaşın izlerini yansıtan ve dönemi aydınlatma bakımından dikkate değer mektuplardır.

İkdam'da dini eğitim hakkında düşünceleri içeren mektuplar da yayımlanmıştır. (Gaspıralı) İsmail'in Bahçesaray'dan gönderdiği cami inşaatı için toplanan iade hakkında yazdığı *Ashab-ı Gayret İçin İbretli Bir Mektup*, M. G. (M. Gıyaseddin) imzalı Dobruca Müslümanlarının içinde buldukları durumu anlatan mektup serisi, Muhammed Hüseyinü'l Arânî imzalı Kuzey Afrika'dan gönderilen, dini eğitimde sağlanan imkânlardan dolayı şükran bildiren mektup ve Mehmet Abdülhak imzalı Avusturalya'da İslam başlıklı mektup Padişahın halifelik makamını vurgular niteliktedir.

Anadolu'daki sosyal ve ekonomik durumları konu edinen mektuplar da *İkdam*'da yayımlanmıştır. Mısırlızade El Hac Halil'in Eskişehir'deki lüle taşı hakkında yazdığı mektup, Hasan İzzet imzalı Bakırköy'den (Makriköy) gelen mektup, Manisa belde reisi Nuri ve diğer Manisalılar tarafından kaleme alınan çekirdeksiz üzüm hakkında herhangi bir girişimin olmadığından yakının mektup ve Karahisar-ı Şarkî mebusu Mustafa Bey'in Karahisar'da yaşanan mağduriyetleri anlattığı mektubu Anadolu'dan gönderilen mektuplardır.

Yayımlanan kimi imzalı mektuplarda özellikle "Açık Mektup" ibaresine yer verilmiştir. Yeci bin Muhammed Hamiddüddin'in İslam âlemine seslenen açık mektubu, Ahmet Cevdet'in Herald gazetesinin sahibi Mösyö Miçi'ye ithafen yazdığı mektup, Mahmut Tahir'in Dr. Nazım'a İlane-i Milliye hakkında yazdığı mektup, Vahyi'nin Süleyman Nazif Efendi'ye yazdığı mektup, İlhami imzalı Aydın'ın yerel gazetesi Mülhakat'tan alınan mektup, Refi Numan'ın Halil Halit Bey'e ithafen yazdığı mektup ve Ahmed Cevdet'in askerlik hakkında kaleme aldığı mektup bu mektuplar arasındadır.

İkdam'ın 1894-1913 yılları arasındaki nüshalarında yalnızca haber aktarımı amacıyla gönderilen mektupların dışında toplam kırk altı anonim mektup tespit

edilmiştir. Bu mektupların çoğu dünya siyasetindeki gelişmeleri aktaran ajans haberlerine dayanmakta olup duygu ve düşüncelere yer vermesi bakımından haber içerikli metinlerden ayrılmaktadır. Anonim mektuplar genellikle Osmanlı'nın yönetiminden çıkan veya sıkıntıların yaşandığı kontrol altındaki topraklardan gönderilmiştir. Akabe'den gönderilen *Çöl Mektupları*, Medine'den gönderilen ve Arap çetelerinden bahseden *Medine-i Münevvere'den Mektub-ı Mahsus*; Girit, Hanya ve Resmo'daki Müslüman halkın içinde bulunduğu durumu anlatan *Girit'te İslamların Hal-i Pür-melâli*, askerler ile Kürtler arasındaki çatışmaları aktaran *Musul Ahvali*, Fas'ta yaşanan siyasal ve toplumsal olayları anlatan *Fas Mektubu*, Azerbaycan valiliğine yapılan atama hakkındaki *İran Mektubu*, Beyrut'ta yayımlanan *A'la Nihâd'ül-Osmanî* gazetesinden alıntılanan Mehmedü'l İdris'in Osmanlı'ya karşı silahlanmasını aktaran *Yemen'den Mektup*, Mısır'dan gönderilen mektuplar ve imtiyaz ve kapütülasyonlardan bahseden Preveze Mektubu, karşılaşılan problemleri konu edinmektedir.

Gazetede yayımlanan anonim çeviri mektuplar ise siyasal içeriklidir. Avrupa Matbuatından üst başlığıyla yayımlanan ve Sırp basınında Osmanlı'nın durumunu anlatan satırları içeren *Sırbistan'dan Mektup* ile Paris'te çıkan *Debâ* gazetesine Tahran'dan gönderilen mektup bu çeviri mektuplara örnektir.

İkdam'da kişisel düşüncelerin aktarıldığı anonim mektuplara rastlanılmaz. Yalnızca *İzdivaç ve İmtizaç* başlığıyla yayımlanan, evlilik konulu, bir kadın tarafından gönderildiği anlaşılan imzasız mektup bu bağlamda değerlendirilebilir. Gazetede ayrıca Balkan Harbi esnasında Bulgaristan, Selanik, İşkodra, Romanya, Belgrat, Köstence, Bükreş'ten gönderilen imzasız muhabir mektupları vardır.

İkdam'da yayımlanan mektuplar, yazınsal bir amaç taşımamakla birlikte haber bildirişiminin ötesinde bir işlev yüklenerek duygu, düşünce aktarımını da sağlamaktadır. Bu nedenle bu metinleri, sıradan bir haber aracı olarak görmek yerine yazarları tarafından belirli amaçlar doğrultusunda kaleme alınmış; dönemin siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik görünümünü yansıtan değerli parçalar olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

6. *İkdam*'da Yayımlanan Biyografiler

1894-1913 arasında yayımlanan *İkdam* nüshalarında kişilerin yetişme ortamı, eğitimleri, buldukları konular ve başarılarını içeren biyografik metinlere yer verilmiştir. Bu metinlerin altmış yedisinde yazar belli iken diğer on beş metin imzasız olarak yayımlanmıştır. Bu ayrımda tarihsel sürecin de rolü olduğu görülmektedir. 1908 öncesi metinler genellikle haber içeriğiyle ilişkilendirilerek bilgi aktarımı işlevini taşıırken sonrasında yayımlanan imzalı biyografilerde öznel değerlendirmelere yer verilmiş ve yazarlar, kendi yaşamlarıyla ilişkilendirdikleri kişilerin yaşamöykülerini aktarmışlardır.

İkdam'ın Osmanlı'yla siyasi ilişkileri bulunan ve uluslararası politikada aktif ve başrolde olan devletlere ilişkin yayımladığı haberlerin yoğunluğuna paralel olarak gazetede bu devletlerin idari, askerî ve siyasi kimliklerinin yaşam öykülerine de aynı sıklıkla rastlanılmaktadır. Avrupa siyasetine yön veren bu isimlerin Osmanlı'ya yaptıkları ziyaretlerin yanı sıra kendi ülkelerinde edindikleri yeni konular, idari değişimler ve ölümlerle ilintili olarak sunulan haberlere ek olarak sunulan biyografilerle *İkdam*'ın haber alanına geniş bir coğrafyanın girdiğini söylemek

mümkündür. Doğu ve Batı Avrupa'nın yanı sıra İngiliz sömürsü Doğu ülkelerinin önemli kimliklerinin biyografileri de *İkdam*'da yer almıştır.

İkdam'da 1894-1913 yılları arasında toplam imzalı biyografiye kaleme alınan imzalı biyografiler, yazılış amaçları ve konu edindiği isimler bakımından çeşitlilik göstermektedir.

Mahmut Zeki'nin *İsmetli Fatma Âliye Hanımefendi Hazretleri*, Necip Asım'ın *Makale-i Mahsusa: Mesudî ve Mehmet Tahir Bey (Umera-yı Askeriyeden)*, Ahmet Rasim'in *Muhsin Bey Merhum*, Rıza Tevfik'in *Selim Sırrı Kimdir?*, Ali Kemal'in *Bir Hayat-ı Fazilet: Üstad Esmen ve Üstad Vambiri* başlıklı biyografileri tespit edilen sanat, spor ve bilim adamlarının yaşamlarını konu edinen biyografilerdir. Türk tiyatrosunun doğuş ve gelişme evrelerindeki katkılarıyla Batılı anlamda tiyatronun yerleşmesinde önemli rol oynayan Mınak Efendi'nin kendi kaleminden çıkan yaşamöyküsü de bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu metinlerde, kişisel görüş ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

İkdam'da tarihi kişiliklerin biyografilerine de rastlanılmaktadır. Mülazım Ali Rıza Seyfi tarafından kaleme alınan ve tefrika halinde "Terâcîm-i Ahval-i Meşâhir" üst başlığıyla yayımlanan Turgut Reis'in yaşamının anlatıldığı seri yaşamöyküsünde destansı bir üslup görülmektedir. Beş bölümden oluşan metinde Turgut Reis'in askeri başarılarının ön plana çıkmaktadır. Ali Kemal imzası bulunmamakla birlikte onun tarafından yazıldığı *anlaşılan Bir Safha-i Hayat: Abdüssübhan Sabih Efendi* başlıklı yazı Ali Kemal'in Don Kişot muadili olarak nitelediği Abdüssübhan Efendi'yi tanıtan bir portre niteliğindedir.

İkdam'da yayımlanan imzalı biyografilerin geneli değerlendirildiğinde yaşamı okurlara örnek olabilen kişilerin konu edildiği, ele alınan kişilerin başarılı oldukları yönlerin vurgulandığı, yazarlarının kişisel değerlendirmelerine yer vermesiyle öznel bir tavrın görüldüğünü söylemek mümkündür.

İkdam'ın 1894-1913 yılları arasında yayımlanan nüshalarında toplam altmış iki imzasız biyografi tespit edilmiştir. İmzalı biyografilerin aksine nesnel ve ansiklopedik bir üslubun benimsendiği bu metinlerde daha çok idari kimlikleri ile ön plana çıkan isimlerin yaşamöyküleri aktarılmıştır. Genellikle vefat ya da atama haberlerinin arkasına eklenen ve "Tercüme-i Hâl" terkihiyle başlıklandırılan biyografilerde yerli ve yabancı devlet adamlarının başarıları ön plana çıkarılarak hayatındaki önemli aşamalar aktarılmıştır.

Bu isimler arasında sadrazamlar, vezirler, müsteşarlar, kumandanlar ve dönem bürokrasisinin önemli isimleri yer almaktadır. Osmanlı eski sadrazamlarından Halil Rıfat Paşa, Tarih-i Askeri Osmanî yazarı Osmanlı eski sadrazamlarından Cevat Paşa, Seyid Fazıl Paşa, Hacı Hasan Hilmi Paşa; Divan-ı Hümayun azalarından Mehmet Raif Bey, Maliye Nazırı Münir Paşa, Askeri Tekaüt Sandığı eski nazırı Seniğ Efendi, Bahriye Nâzırı Hasan Hüsnü Paşa, Defter-i Hakani Nâzırı Ali Rıza Paşa; Dâhiliye Müsteşarı Ahmet Refik Paşa, Hariciye Nezareti Celilesi Müsteşarı Artin Paşa; Plevne Kumandanı Osman Paşa, mirliva Mehmet Rasim Paşa, Ethem Paşa; Duyun-ı Muhasebat azasından Halid Bey; Ali Rıza Paşa, Hüseyin Tevfik Paşa, Ahmet Refik Paşa, Halil Rıfat Paşa, Ferruh Efendi, Dâhiliye Nezâret-i Celilesi Muhasebecisi Rütbe-i Bâlâ Ricalinden Ziya Bey, Anadolu İslahatı konusunda simge isimlerden (Ahmet) Şakir Paşa; Yanyalı İsmail Hakkı, Şura-yı Devlet Başkâtibi

Rütbe-i Bâlâ Ricalinden Mustafa Bey, Kosova Valisi Hafız Mehmet Paşa, Yanya Vali ve Kumandan-ı Sâbıkı Ferik Ahmet Hıfzı Paşa, Şurâ-yı Devlet Mahkeme-i Temyiz Azâsından Beşerî Bey ve Sisam Valisi Kopasi Efendi vefatlarının ardından biyografileri yayımlanan bürokratlardır.

Sadrızamlığa yükselecek II. Abdülhamid dönemi devlet ricalinin önemli isimlerinden Mehmed Said ile beyanatlarının ardından yaşamöyküsüne dair bilgi verilen Hakkı Bey, biyografilerine yer verilen diğer isimlerdir.

Yabancı devlet adamları ve askerlerin biyografileri de tıpkı Osmanlı devlet erkânının yaşamöykülerinde olduğu gibi ölüm ve atama haberlerinin arkasından verilmiştir.

Alman devlet adamı Otto von Bismarck, I. Umberto, Kraliçe Victoria, ABD Başkanı William MCKinley, İngiltere parlamentosu üyelerinden Sir Ashmedd, asıl adı Vincenzo Gioacchino Raffaele Luigi Pecci olan Papa XIII. Leo, İngiliz başbakanı Lord Salisbury ve Fransa hükümet başkanı Félix Faure vefat haberlerinin ardından çoğu yabancı ajanslardan alıntılanmış biyografileri yayımlanan Batılı devlet adamlarıdır.

Transvaal Savaşı'nda etkin rol oynayan isimlerden Generol Cornie ile papalığı devralan Kardinal Sarto X. Pius ve İtalya Hariciye Nazırı Francesco Guicciardini'nin göreve başlama haberinin ardından biyografileri ansiklopedik düzeyde aktarılmıştır.

İkdam'da Osmanlı topraklarını ziyaret eden yabancı devlet adamlarının biyografileri de yayımlanmıştır. İngiltere eski başbakanı Lord Rosebery, Fransa Akdeniz bölge başkumandanı Amiral Fournier, İran şahı Muzaferüddin ve Rus grandükü Aleksandre Mihailoviç Osmanlı'yı ziyaret eden ve bu ziyaret dolayısıyla gazeteye haber olan isimlerdir.

General Simons, İtalya'da idari birliği sağlayan ilk isim olan Covour kontu Camillo Benso, Aka Han olarak bilinen Sultan Mehmet Şah ve Sudanlı Abdullah b. Muhammed Taaşi ise biyografileri aktarılan tarihi ve güncel siyasal ve askeri kimliklerdir.

İmzasız biyografiler arasında edebiyatçı kimliği ile bilinen isimlere az da olsa rastlanılmaktadır. Encümen-i Şuârâ şairlerinden Arif Hikmet Bey'in ölümünün ardından yazılan biyografinin yanı sıra Hakanî ve Rıza Tevfik'e ait biyografiler de gazetede yayımlanmıştır. Ayrıca Paris Opera binasının mimarı Charles Garnier, Vambery, Paul Bourget, Alphonse Daudet ve Francisque Sarcey gibi yabancı sanat ve bilim sahasında tanınan isimlerin biyografilerine de gazetede yer verilmiştir.

İkdam'da yayımlanan imzasız biyografiler, doğrudan bir haberle ilişkilendirilerek yayımlanmış, okurun haberin içeriğine daha vakıf olmasını sağlamak amacıyla yazılmış parçalardır. Bu nedenle yazınsal bir nitelik göstermeyen, daha çok ansiklopedik bilgi içerikli, yüzeysel yaşamöyküleridir.

Sonuç

İkdam gazetesinde 1894-1913 yılları arasında yayımlanan ve bu yayımlar arasında ulaşılan nüshalarda tespit edilen şiir, hikâye, roman, gezi, mektup ve biyografi türlerine ait örneklerden hareketle *İkdam*'ın yazınsal üretime etkisi ve dönem edebiyatına katkısının ortaya konulduğu bu çalışmada toplam altı yüz otuz

beş şiir, dört yüz elli hikâye, elli dokuz roman tefrikası, elli dört gezi, iki yüz on sekiz mektup ve yetmiş yedi biyografi tespit edilmiştir. Şiir, gazetede en sık görülen tür olmakla birlikte nicel olarak görülen bu üstünlüğe karşın şiir parçalarının nitelikli olduklarını söylemek mümkün değildir. Çoğu, padişah ile ilişkilendirilen kutlamalara yönelik yazılmış olup içerik olarak birbirinin benzeri olmakla birlikte o yıllarda “icat edilen” bir geleneğin icracıları tarafından yazılmış övgü metinleridir.

İkdam, Türk edebiyatına en büyük katkıyı yayımladığı hikâyelerle sağlamıştır. Dönemin popüler edebiyat anlayışına uygun bir çizgide bireysel temalar üzerine kurulu metinlerin yanı sıra, Sami Paşa-zade Sezai, Halit Ziya, Hüseyin Rahmi, Yakup Kadri gibi isimlerin eserlerinin gazetede yayımlanması, hikâye yayımlama bağlamında *İkdam*'ın rolünü büyütmektedir. Telif hikâyelerin yanı sıra Fransız edebiyatının önemli kalemlerinden yapılan çeviriler de gazetenin edebiyata katkıları arasında sayılabilir. Yayımlanan hikâyelerin geneli değerlendirildiğinde metinlerin yazınsal bir kaygı taşımadan basit olaylar etrafında şekillenen, tek yönlü kahramanların görüldüğü parçalar olduğunu söylemek mümkündür. Olağanüstülükler ve baht dönüşleriyle kurgunun basitleştirildiği hikâyelerde aşk, ihanet, yokluk ve macera gibi günlük okura yönelik temalar işlenmektedir.

İkdam'ın ilk sayısından itibaren roman tefrikalarına rastlanılmaktadır. Bu tefrikaların mahiyeti ve değeri yayımlanan hikâyelerle paraleldir. Popüler edebiyat kapsamında yer alan parçaların sürekli yayımlanması, gazetenin yayın politikasında belirtilen “halka yönelik” olma amacından sapılmadığını göstermektedir. Ahmet Midhat çizgisinde sürdürülen roman tefrikalarıyla *İkdam*, Türk romanına bu cepheden bir yazınsal katkı sağlamıştır.

Şiir ve hikâyenin ardından en sık karşılaşılan üçüncü tür mektuptur. Gazetede mektupların göndereni ve alıcısı değişmekle birlikte üslupları ortaktır. Kişisel düşünce ve duygu aktarımından çok haber bildirimini, talepte bulunma, itiraz ya da takdir etme amacıyla kaleme alınmış mektupların önemi Yakın Çağ Tarihi uzmanlarının incelemelerinde kendini gösterecektir.

Anı ve günlük türlerine yaklaşmakla birlikte gezilen yerlerin kültürel, dini, ticari, tarihi vb. yönlerini anlatma amacıyla kaleme alınmasından dolayı gezi olarak değerlendirilen parçalarda yer yer haber içerikli cümleleri görmekle birlikte, kültürel ve coğrafi özellikler ön planda yer almaktadır. Osmanlı sınırları dışında gezilen yerlerin anlatıldığı telif gezi yazıları gazetenin Batılı yüzünün göstergesi sayılırken keşif ve macera içerikli tercüme tefrikalar ise dünya gündemine damgasını vuran bilimsel gelişmelerin göz ardı edilmediğini göstermektedir.

İkdam'da yayımlanan biyografiler, yazınsal bir tür örneği olmaktan çok aktarılan haberlerle ilişkilendirilmiş işlevsel parçalardır. Ölüm, diplomatik ziyaret, atama vb. güncel gelişmelerin aktarıldığı parçaların yanı sıra tarihi kişiliklerin biyografileri de gazete sayfalarında yayımlanmıştır.

Amacı edebi eserler yayımlamak olmayan günlük bir gazetenin sütunlarında düzenli olarak edebi tür örneklerinin yayımlanması, edebiyatın dönem içindeki rolünü ve işlevini göstermektedir. Bu bağlamda 1894-1913 yılları arasında yayımlanan *İkdam* nüshalarının Türk edebiyatına katkısı, yazınsal niteliklere sahip eserlerin yayımlanmasına öncülük etmesinden ziyade edebiyatı canlı tutması ve ulaşılabilir bir formda okura sunmasıdır.

Kaynakça

- BAYKAL, Hülya, (1990), *Türk Basın Tarihi (1831-1923)*, İstanbul: Afa Yayıncılık.
- BUDAK, Ali, (2014), *Osmanlı Modernleşmesinde Gazetecilik ve Edebiyat*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- BUTTANRI, Müzeyyen, (1997), *İkdam Gazetesi Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme (1894-1900)*, Hacettepe Üniversitesi, SBE, YL.
- BUTTANRI, Müzeyyen, (2003), “İkdam Gazetesinin Kültür Hayatımızdaki Yeri, Şekil ve İçerik Özellikleri (1894-1900)”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/1: 77-98.
- ÇAVDAR, Tevfik, (2007), *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler*, Ankara: İmge Kitabevi.
- ÇİTÇİ, Selahattin, (2000), *İkdam Gazetesinin Sistematik İndeksi (1894-1904)*, İstanbul Üniversitesi, SBE, YL.
- ÇİTÇİ, Sinan, (2013), *İkdam Gazetesinin Sistematik İndeksi (1904-1913)*, İstanbul: Akademi Titez Yayınları.
- DEMİREL, Fatmagül, (2007), *II. Abdülhamid Döneminde Sansür*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- ERTUĞ, Hasan Refik, (1957), *Türk Basını Nasıl Doğdu ve Gelişti*, İstanbul: Sulhi Garan Matbaası
- İNUGUR, M. Nuri, (2005), *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul: Der Yayınları.
- İSKİT, Server R, (1943), *Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, İstanbul.
- KOLOĞLU, Orhan, (2016), *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, İstanbul: Pozitif Yayıncılık.
- ŞAPOLYO, E. Behnan, (1971), *Türk Gazeteciliği Tarihi Her Yönüyle Basın*, Ankara: Güven Matbaası.
- TANPINAR, A. Hamdi, (2001), *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- TELCİ, Cahit, (2012), “Osmanlı Yönetiminin Yeni Yıl Kutlamalarından: İstanbul Tekkelerine Muharremiye Dağıtımı”, *Sufi Araştırmaları*, III/6: 1-29.
- TOPAL, Ahmet, (2007), “Klasik Türk Edebiyatında Muharrem Ayı Etrafında Yazılan Şiirler”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 35: 89-104.
- TÜTENGİL, C. Orhan, (2011), *Yeni Osmanlılar’dan Bu Yana İngiltere’de Türk Gazeteciliği (1867-1967)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- YALÇIN ÇELİK, S. Dilek, (2007), “Popüler Roman”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- YAZICI, Nesimi, (2011), Tasvir-i Efkâr, *İslam Ansiklopedisi*, XL: 130-140.
- YAZICI, Nesimi, (2000b), *İkdam, İslam Ansiklopedisi*, XXII: 24-25.
- YÜCE, Nuri, (1989), “Ahmed Cevdet, İkdamcı”, *İslam Ansiklopedisi*, II: 55-56.